

dinace“ či tematické poptávky. Jen tak budeme moci lépe pochopit mechanismy utváření historické kultury i možnosti a limity „cirkulace idejí a konceptů“. Doufejme, že se jednou najdou badatelé i grantová agentura, která takový interdisciplinární projekt podpoří.

Daniela Tinková

Gérard Noiriel, *Penser avec, penser contre. Itinéraire d'un historien*,

Paris 2003, Belin, 311 s., ISBN 2-7011-3347-5.

Toto měla být původně recenze. Jenže to by ji musel napsat někdo jiný. Ten, kdo je důvěrně obeznámen s dílem M. Foucaulta a P. Bourdieua. Ten, kdo ví, o čem diskutovali na počátku století F. Simiand a Ch. Seignobos a o čem píše M. Bloch ve své *Obraně historie*. Ten, kdo se vyzná v názorech filozofů a historiků na spor o M. Webera v Německu a komu neunikl návrat k vyprávění L. Stonea. A taky ten, kdo bádá nad pracemi F. Braudela, N. Eliase a R. Rortyho. Nemluvě o tom, že by neškodilo, aby si přečetl nějaké dílo Virginie Woolfové, nejlépe *K majáku*. A měl by to být historik. Český, který čte ve francouzštině a prostudoval knihu G. Noiriela *O „krizi“ historie*, publikovanou před sedmi lety.¹ Protože bez tohoto povědomí by sotva byl rovnocenným partnerem pro Noirielovy argumenty. Najde se vůbec někdo takový?

Přinejmenším dvě osoby splňují poslední podmínku. Na posledním sjezdu českých historiků v roce 1999 o Noirielově knize referoval Josef Válka a zmiňuje se o ní také Martina Grečenkova ve svém článku publikovaném ve sborníku z tohoto sjezdu.² Josef Válka mě potěšil, protože díky němu se Noirielova monografie mohla dostat do povědomí české historické obce – ten sál byl tenkrát docela přeplněný, a to ještě postával hlouček u dveří. Škoda jen, že Váلكův příspěvek nebyl nikde publikován. Stává se totiž jen zřídkakdy, aby byla takovýmto bezprostředním způsobem reflektována nejdůležitější historiografická díla, zachycující aktuální dění v zahraničních historických obcích.³

Ve Francii Noirielova monografie vyvolala bouřlivé diskuse. Nejednalo se totiž jenom o jednu z dalších, v posledních desetiletích takřka pravidelných reflexí o stavu francouzské historické vědy, jako spíš o trefu do černého – tedy do samotných historiků, kteří diagnózy o „krizi“ historie a podobných symptomech našeho

1 GÉRARD NOIRIEL, *Sur la „crise“ de l'histoire*, Paris 1997, 348 s.

2 MARTINA GREČENKOVÁ, „Krise“ historie? Francouzská diskuse z konce 20. století, in: VIII. sjezd českých historiků, Hradec Králové 10.–12. září 1999, Praha 2000, s. 128–137. Text publikován též na <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/grecenkova.html>.

3 Josef Válka referoval ještě o knize ROGERA CHARTIERA, *Au bord de la falaise. L'histoire entre certitudes et inquiétudes*, Paris 1998.

oboru vytvářejí. Nemá cenu spoléhat na tolik proklamovaný návrat k vyprávění či na to, že historikové-epistemologové vyřeší otázku vztahu mezi realitou a její reprezentací, kterou sami filozofové nejsou schopni rozlousknout, říká G. Noiriel; právě teď nastal čas, abychom na základě široké kolektivní debaty vytvořili „Credo“ historiků. Ti, kdo nejsou lhostejní k osudu oboru, se mají obrátit k pragmatice filozofie – ta jako jediná může historikovi poskytnout potřebné nástroje k debatě o historii.

O debatu mezi historiky, jejíž rozpoutání se mu *Krizí* opravdu zdařilo,⁴ totiž G. Noirielovi nejvíce jde. Snad proto se pokračování této diskuse rozhodl zasvětit úvod své nové knihy. Už tato skutečnost ji dělá opět výjimečnou. Pátrám ve svých vzpomínkách, ale podobnou předmluvu jsem snad ještě nečetla: nejdříve autoři, kteří knihu o krizi historie chválili, a vyjmenovávání důvodů, proč byla tak úspěšná, poté delší řada kritiků jak z francouzské, tak americké strany s nesouhlasnými stanovisky. A Noirielovy trpělivé komentáře, upřesnění, vysvětlování, co asi neřekl přesně a jak to vlastně myslel.

Ale v čem je smysl této knihy? Jak naznačuje podtitul, mělo by se jednat o (opět další a v současnosti tolik populární) ego-historii. O tu však, v pravém slova smyslu, jde až v závěrečném doslovu. Teprve při jeho čtení člověk pochopí, že nová Noirielova monografie je jedna velká obrana historika, který nešel tradiční cestou a vždy byl tak trochu na pomezí oborů. Lze ji však také chápat jako jedno velké postscriptum ke *Krizi historie* – však také první část „Itineráře“, zahrnující Noirielovy přednášky či texty již publikované, představuje autorova pomyslná východiska pro jeho historickou práci, mnohá již použitá v *Krizi historie*; druhá část pak vychází z poznámek a úvah v Noirielových badatelských denících, které používal už i jako přípravu ke *Krizi historie*. Do třetice je jeho nová kniha i jedním velkým voláním – po pravdivosti, pochopení, respektu mezi historiky navzájem, po demokratizaci historie jako oboru na všech stupních škol, po zachování principů vědeckého poznání přes tlak médií i politiky.

Sám Noiriel říká, že jeho cílem je ukázat, že „pohled, kterým se historikové dívají na minulost, je silně závislý na jejich životní zkušenosti“. Zde se projevuje

4 Kniha vyvolala diskuze též v USA (ač nevyšla v anglickém překladu) a byla mj. přeložena do japonštiny, španělštiny i maďarštiny.

5 V šesti letech se jeho rodina přestěhovala z Vogéz do Alsaska. I když se nejednalo o přesun vzdálenější 100 km, Noiriel v této souvislosti hovoří o bolestném vykořenění, o opravdové „imigraci“ – Alsasko bylo pro něj docela jiným světem – jak jazykovým, etnickým, tak i náboženským a sociálním. Jeho integraci nenapomohla ani vizáž – mezi blondáky s modrými očima vypadal spíše jako dítě z Jihu, píše, navíc v té době byla otázkou číslo jedna válka s Alžírskem, a tak na něj spolužáci pokřikovali „Arab“, „fellagha“. Podobně si musel zvykat na úplně jiný svět o mnoho let později, když dostal místo na École Normale Supérieure a znovu bojoval s integrací. Snad proto věnoval většinu svých děl problematice imigrace a akceptace – sám byl nucen se jako imigrant pochopit.

především vliv Rortyho (Noiriel opravdu neskrývá své inspirátory), který tvrdil, že „většina filozofů píše především proto, aby odpověděla na starosti zakořeněné v jejich vlastních životních zkušenostech“. U Noirieľa to byly zkušenosti s emigrací, byť v rámci Francie,⁵ se sociálním původem, který mu znemožňoval přístup ke vzdělání (na univerzitě mu učitelé doporučovali, ať skončí studium po druhém roce – teď je na jeho kontě více než dvanáct monografií), s angažovaností v komunistické straně. I můj zájem o toto zamýšlení nad Noirielovou knihou pramení z mé životní zkušenosti, nutně determinující následující řádky.⁶ Nejsem sice schopna rozebírat s Noirielem všechny historiky, sociology a filozofy jmenované na začátku (tedy ty, kteří Noirieľa nejvíce ovlivnili), zato vím, proč o této knize píše. Problémy, které Noiriel nachází, totiž nejsou typické jen pro francouzské historiky. Mnohé z nich se bezprostředně dotýkají také dění v naší historické obci a neměly by nás nechat lhostejnými.

Savoir, mémoire, pouvoir (vědění, paměť a moc), to jsou tři oblasti, ve kterých se obvykle historik pohybuje, říkal Noiriel již ve své *Krizi historie*. Pojďme se tedy podívat, jaké problémy v nich nachází tentokrát.

Noiriel především považuje za nutné, aby historikové produkovali „užitečné znalosti“. Jen ty mohou podpořit demokratizaci vědění, Noirielův cíl. K čemu to je, když se sice vynoří rubriky jako „debaty“ nebo „kontroverze“, což je znakem většiny velkých historických časopisů v poslední době, svědčícím o předělu generací, ale naděje na to, aby se jeden historik nechal přesvědčit jiným, prakticky neexistuje, říká Noiriel. Cestu vidí především v zlepšování komunikace, v soustředění se na naši schopnost číst a psát. Když si uvědomíme limity našich způsobů čtení a jejich důsledky pro naše diskuse, když se zaměříme na problém recepce produkovaných znalostí, máme na půl vyhráno – tak by se dala shrnout Noirielova myšlenka.

To, že je pro historika nutné opravdu dobře číst, dokazuje Noiriel bravurním rozбором používání času v Braudelových *Écrits sur l'histoire*. Jedná se o jednu z nejvíce propracovaných analýz v knize vůbec a stojí za to, abychom se jejím prostřednictvím seznámili s tím, jak se podle Noirieľa má číst.

Écrits sur l'histoire byly publikovány v roce 1969⁷ jako soubor Braudelových statí, uveřejňovaných mezi 40. léty a začátkem 60. let. Noirieľa zarazila skutečnost, že studie nejsou řazeny v chronologickém pořadí – dostaly tak podle něho

6 Noirieľa inspiroval Rorty, v mém „badatelském deníku“ je u této myšlenky zapsáno jméno psychologa MICHELA LEGRANDA, *L'Approche biographique: théorie, clinique*, Paris 1993. Autor v této knize nabádá kolegy-vědce, aby si před započítím výzkumu vyjasnili otázky jako: proč jsem si vybral toto téma, jestli zájem, který ve mně téma vzbuzuje, nekoření v mých prožitých zkušenostech, a pokud ano, tak v jakých a jak tyto ovlivňují celkovou koncepci a uchopení mého předmětu zkoumání.

7 FERNAND BRAUDEL, *Écrits sur l'histoire*, Paris 1969.

nový smysl, ve vztahu k novému celku, do něhož byly vloženy. To je problém, který se rozhodl řešit. Nejdříve se zaměřil na úvodní kapitoly a na frekvenci výskytu pojmu „longue durée“, vytvářející ústřední jádro tohoto nového celku, dále si všimá páru „událostní“ – „dlouhé trvání“ a nakonec postavení historie mezi jinými společenskými vědami v inkriminované době.

Úvodní kapitola v *Écrits sur l'histoire* je výňatkem z předmluvy ke *Středomoří* publikované v roce 1949, přičemž se vlastně jedná o obhajobu Braudelovy dizertace z roku 1946 (text původní obhajoby Noiriela neměl k dispozici, uznává však jeho možnou odlišnost od publikované verze). Pojem „longue durée“ se zde ještě neobjevuje, jeho boom nastává až od roku 1958, počínaje známým článkem v *Annales*.

S těmito „fakty“ Noiriela nepolemizuje – jeho ústřední myšlenkou je totiž tvrzení, že Braudel v obhajobě, resp. v předmluvě svého *Středomoří*, mluví o čase proto, aby ospravedlnil uspořádání nashromážděných faktů, aby obhájil netradiční plán své dizertace před tradiční komisí, plán tematický oproti obvyklému řazení chronologickému. Z detailního čtení textu tedy podle Noiriela nevyplývá, že by Braudel už tehdy pracoval s nějakou originální koncepcí času; není to tedy koncepce času, která činí *Středomoří* zajímavým. To teprve komentátoři tomu pak dali teoretickou dimenzi, tvrdí Noiriela.

O strategické dimenzi Braudelova textu o dlouhém trvání z roku 1958 bylo již psáno mnohokrát. Texty o dlouhém trvání měly především přesvědčit příbuzné disciplíny, že „krize společenských věd“ může být vyřešena, jen když se všechny soustředí pod jedním praporem – a tím praporem je právě nová historie s novou koncepcí času, kterému neunikne ani sociologie, ani antropologie, dva tehdejší hlavní rivalové historie. Hlavní poslání textů o dlouhém trvání tedy podle Noiriela zní: „Jestliže ‚braudelovská koncepce času‘ mohla vyprodukovat takové ohromné empirické dílo jako *Středomoří*, nelze zpochybnit jeho heuristickou hodnotu pro všechny společenské vědy.“

Logickým vyústěním této strategie je pak uspořádání Braudelových textů do *Écrits sur l'histoire*. Studie nejsou řazeny tak, jak chronologicky vznikaly, ale aby čtenáře přesvědčily, tvrdí Noiriela, že tvoří jeden koherentní celek, v němž je reflexe o času sjednocujícím tématem. *Écrits sur l'histoire* prostě chtějí ukázat, že braudelovská koncepce času, soustředěná kolem pojmu „longue durée“, byla vymyšlena před jeho dizertací, která byla už jejím empirickým provedením.

Do třetice pak Noiriela spatřuje určitý druh obhajoby ve druhé předmluvě ke *Středomoří* z roku 1966. Braudelovým cílem je zde podle Noiriela zakotvit dědičství *Annales* v nové generaci historiků na bulváru Raspail (sídlo 6. sekce EPHE); proto zde Braudel mimo jiné zdůrazňuje, že *Středomoří* bylo napsáno už někdy k roku 1939, a je tedy přímým ovocem zakladatelů *Annales*.

Nejsem si jistá, jestli se Noirieli podaří vyvrátit obecně uznávanou myšlenku, že Braudel je tvůrcem originální koncepce času historie. Nutno však uznat, že je-

ho argumenty, založené na pečlivé analýze původních textů, jsou přesvědčivé. Prinejmenším v této studii se Noirieli podařilo celkem úspěšně dokázat, že mnohá díla o historii vznikala se strategickým účelem jako – jak je nazývá – „diskurzy ospravedlnění“, tedy aby obhájila svá dřívější tvrzení, akademické pozice, ambice či slávu.

Historik by měl tedy znovu pročit díla svých předchůdců, ale také se nechat inspirovat literaturou – ta rovněž může pomoci zlepšit naši schopnost číst a psát. Pro toto tvrzení Noirieli posloužilo dílo V. Woolfové *K majáku*. Badatelé v sociálních vědách čtou různě, říká Noiriela. Jedním příkladem je způsob, jakým psal o *K majáku* Pierre Bourdieu v *Nadvládě mužů*.⁸ Ten však podle Noiriela nezachytil hlavní problém – pouze hledal v románu argumenty, které mu dovolily podpořit předem zformulovanou teorii. Druhým příkladem je četba samotného Noiriela. Deníky V. Woolfové, množství jejích biografí, to vše usnadnilo Noirieli práci. Znovu sledujeme detailní analýzu slov, vět, významů – v tom je Noiriela opravdu pečlivý. Zjištění, že román je pro historika zajímavý v tom, že se můžeme dozvědět o každodenním životě „univerzitní buržoazie“ ve viktoriánské době, moc nepřekvapí. Mnohem přínosnější jsou Noirielovy úvahy o vztahu děti-rodice, které Bourdieu zcela opomenul. Tím hlavním je však, zdá se, nejen to, že román je podle Noiriela „nejlepší prostředek, jak říct pravdivé věci, aniž bychom je převzaly úplně jako takové“, ale také zjištění, že autor se sám díky svému psaní mění. V. Woolfová je zářným příkladem – navíc sama říká: číst předpokládá odstranit předsudky, abychom autora pochopili, a být velkodušný a šlechetný. Že si totéž Noiriela přeje i pro historickou obec, je nasnadě. Historik by se měl snažit zhodnocovat práci jiných, ne ji diskreditovat a soudit (což vlastně říkal už M. Bloch). Nechat dílo, knihu, frázi, myšlenku existovat.

Se čtením a psáním souvisí také problém používání akademického „my“. Už dávno je jasné, říká Noiriela, že tento jednoznačný hlas celé akademické obce je překonaný; i Pierre Nora ve svých *Ego-historiích*⁹ píše o „stavu plachosti“ historiků přihlásit se ke svému já. Podívejme se však na své vlastní práce, dodávám. Ne snažíme se pořad popsat a vysvětlit realitu z „objektivní“ perspektivy tak, jako bychom jako jednotlivci vůbec neexistovali? Podle Noiriela se jedná o jakýsi přechodný stav (víme, že se nemůžeme vymazat jako subjekt, ale nevíme, jak se připojit k našim předmětům zkoumání), a právě v tom nám mohou pomoci spisovatelé jako Noirieli V. Woolfová.

Dalším intelektuálem, který Noirieli pomohl uvědomit si některé problémy týkající se komunikace v současném vědeckém dění, byl M. Foucault. Tomu je věnována úvodní i závěrečná kapitola – zaujímá tak v *Itineráři* jakési čestné místo.

8 PIERRE BOURDIEU, *Nadvláda mužů*, Praha 2000, 2. kapitola – původně kniha vyšla jako *La domination masculine*, Paris 1998.

9 PIERRE NORA (ed.), *Essais d'Ego-Histoire*, Paris 1987.

Noiriela zaujal především způsob, jakým Foucault spojoval dvě věci: nutnost sestavit kolektivní pravidla, kterým by se badatelé měli podřídit před tím, než se pustí do psaní a kritiky jiných, a také problém etiky: Citovat práce těch, kteří nás inspirovali, je otázka etiky vůči druhým, uznání užitečnosti jejich práce. Ale jedná se též o morální zákon vůči čtenáři, respekt vůči němu. „Práce musí říct a ukázat, jak je dělána.“ V tomto případě se Noiriel opravdu nechal inspirovat – jeho *Itinéraire* se snaží být právě takový. Pro mě osobně je velice inspirující myšlenka badatelského deníku – jak jinak si zachovat povědomí o vlastních úvahách, postupech, nápadech, které se během těch let, co jsme pracovali na knize či studii, tolikrát měnily? Jak jinak být k čtenáři čestný? Psát si deník se však dosud nestalo součástí historikova řemesla. Potěšitelné ale je, že se úvahy v tomto směru objevují nejen u G. Noiriela.¹⁰

Problémem v současné historiografii se zdá být přílišná fragmentarizace. Podle Noiriela jde spíš o problém heterogenity diskurzů, které je třeba vyjasnit. Je to také otázka interdisciplinarity a inovace historie jako oboru. Noiriel navrhuje dva způsoby, dvě velké cesty. První je procesem křížení (hybridation): práh historie překročíme tehdy, když vymyslíme nové jazyky, které budou odpovídat novým disciplínám. Jestli jsem to dobře pochopila, Noiriel tak naráží na neúspěch epistemologických děl, např. děl Foucaultových, u historiků. Kdyby se podařilo ustanovit novou disciplínu, např. historickou filozofii nebo filozofickou historii, kterou by dělali znalci obou oborů, mohl se stát Foucault výchozím bodem pro nové paradigma v historii. Pouhé čtení filozofických děl tedy nestačí, je třeba i minimální institucionální podpora. Teprve vznikem samostatné institucionální autonomie, od kontroly výuky po přijímání badatelů, se propojení může podařit. Nový obor, tímto způsobem ustanovený, pak bude „křížit“ jazyky obou oborů. Noiriel sám inicioval novou oblast bádání, socio-historii, se kterou se můžeme seznámit v časopise *Genèse*, založeném též Noirielem.

Druhou „velkou cestou“ je „překlad“ (traduction), podle Noiriela normální způsob, jakým probíhá inovace uvnitř historie. V první části monografie je tento způsob naznačen, ve druhé dopovězen (snad proto se Noirielova kniha čte skoro jako detektivka). Jedná se o studii věnovanou N. Eliasovi, jehož sociologii Noiriel využil pro pochopení problému integrace a asimilace imigrantů. Vyšel z hypotézy, že se masová imigrace ve Francii nemohla vysvětlit jen z demografických důvodů. Díky Eliasovi, jenž si otázky národa také všiml, i když byl tento aspekt v jeho bádání opomíjen, Noiriel porozuměl tomu, proč bylo *sociální a národní* od konce 19. století spojeno – a mohl tak rozvinout hypotézu, že ona masová imigrace byla následkem demokratizace francouzské společnosti. Jenže problém, který tímto Noiriel

10 O potřebnosti takového deníku píše též GUYTHUILLIER, *L'histoire entre le rêve et la raison. Introduction au métier de l'historien*, Paris 1998, především kapitola *Tenir journal*, s. 313–322.

vysvětluje, je ten, že historik si takto Eliase nepřečte. Bude ho číst jako sociologa, jehož cílem bylo vytvořit univerzální sociologickou teorii, která by vysvětlila proces transformace lidských společností. Proto Noiriel musel nejdříve Eliasovu teorii „přeložit“, „ve funkci problémů a výzev vlastních historické disciplín“.

Možná se Noirielovy „cesty“ zdají být příliš teoretické, nepředstavitelné pro nás, historiky-empiriky. Pochopit, jak to Noiriel myslel a prakticky dělal, zřejmě není – Eliase, Foucaulta i Noiriela.

Noirielova nová kniha má tedy znovu přispět ke kolektivní debatě o historii. Jistě vyvolá (opět) nesouhlasné názory – Noiriel se mi totiž ve své kritice zdá místý až moc otevřený, i když možná oprávněně: Copak na ni budou říkat „ti samí jednotlivci, kteří jsou v popředí už třicet let“, a způsobují tak „sklerózu hexagonského myšlení“? Jak se pak divit,“ píše Noiriel, „že si vyměňují stále stejné argumenty, a francouzská myšlenková debata je tak vlastně na nule? Nebo ti, kteří přijímají nové historiky na základě principů, které „sami už nedodržují, protože se věnují aktivitám spojeným s vykonáváním a udržováním moci“?

Jinde je zase lehce ironický: „Že francouzský historik může mít zájem číst amerického pragmatického filozofa (Rorty), se může zdát podivné, možná dokonce nevhodné.“ Nebo ve větě o pravidle, které si dal na začátku svého bádání – že bude intervenovat jen v případě otázek, které studoval přímo. Což chápu jako narážku na ty, co se vyjadřují i k tomu, o čem moc neví (takhle Noiriel myslel také „proti“ Foucaultovi). Či do třetice píše: „Ti, kteří neměli čas jít čmúchat do knihoven, aby našli původní studie,“ a spokojili se s „nástrojem práce publikovaném rovnou v collection de poche“ – „takže si ho mohli historikové založit do knihoven za malý peníz a ani jim nezabralo tolik místa“.

Noiriel je bezpochyby bystrý pozorovatel: sám říká, že o postavení historie ve skutečnosti vůbec nechtěl mluvit – přivedlo ho k tomu až to, co viděl: tu propast mezi diskurzem, který se na univerzitách pěstuje o vědě, a způsobem, jakým věda opravdu funguje.

Jaké východisko Noiriel navrhuje ze současného neutěšeného stavu historie? Zlepšit komunikaci, schopnost číst a psát. To ale nestačí (navíc nás to nenaučí ani na univerzitě). Nikdo nemůže připustit kritiku, která popírá jeho vlastní pravdu, jeho vlastní historii, tvrdí Noiriel. Nové perspektivy v historii, jejichž různorodost závisí na tom, aby se lidé různého původu, různých zkušeností mohli zapojit do vědeckého světa (zde se bezpochyby opět odrážejí Noirielovy vlastní zkušenosti). Demokratizace přístupu ke vzdělání podmiňuje formy vědeckého poznání, které mohou být později produkovány. S tím se dá jen souhlasit. Noiriel tím dává do vztahu vědění a moc – je známá věc, že studenti francouzských elitních škol pocházejí především z elitních rodin. Avšak jaké „formy vědeckého poznání“ se v budoucnu vytvoří a jak se budou lišit od těch současných, už nenaznačuje.

Inovace v historii tedy podle Noiriela nespočívá ani v obratu k teorii-epistemologii, ani v návratu k vyprávění. Tu nabízí spíše, a opět – jako v *Krizi historie* – pragmatická filozofie. Jak říká Rorty, místo toho, abychom polemizovali o vztahu našich konceptů a pravdy, je lepší, abychom věděli, jak je sdílíme s jinými. Historie má tedy být spíš studiem našich praktik a našich činností – jak děláme vědu, jak čteme a píšeme.

Možná bude takové východisko pro naše historiky inspirující – protože efekt epistemologických diskusí, tedy těch zahraničních, je v naší historické obci mizivý. Podle Noiriela je tento nezáměr vlastně oprávněný – skutečnost, že považují historii za vědu, vyprávění nebo zápletku, praktiky většiny historiků moc nezmění.

O co bychom se ale určitě mohli pokusit, je myslet nejen s našimi inspirátory, ale i proti nim. Na mé straně to bylo tentokrát spíše to „s“. To „proti“ možná jednou přijde. Každopádně je teď řada na vás.

Radmila Slabáková

Zdeněk Vašíček, *Podmínky volby*,
Praha 2003, Triáda, 265 s., ISBN 80-86138-50-X.

Nová kniha Zdeňka Vašíčka *Podmínky volby* představuje soubor osmnácti úvah a esejů, publikovaných v letech 1996–2003 na stránkách různých periodik či sborníků. Převážná část v Kritické příloze Revolver Revue (roku 2000 autor obdržel Cenu Revolver Revue), popř. v Kritickém sborníku (jeho redaktor Karel Pašek je též redaktorem Vašíčkovy knihy). Svým titulem se publikace přimyká k předchozí autorově knize esejů *Přijetí podmínek* z roku 1996, její uspořádání je však odlišné. Do předchozího souboru byly texty vybírány a členěny podle tematických celků, k nimž se Vašíček průběžně vyslovuje: k věcem obecným, politice, literatuře, historii, archeologii. Témata zůstala, výběr a řazení se však tentokrát snaží sledovat určitou vnitřní osnovu nebo alespoň udržet postupně rozvíjené myšlenkové ohnisko.

Knihu uzavírá rozhovor s autorem z roku 1996 a zejména její jediná dosud nepublikovaná původní část: chronologická a vnitřně anotovaná kompletní bibliografie Zdeňka Vašíčka (s. 221–256). Na ní chceme hned v úvodu zvláště upozornit. Tato samostatná část knihy totiž není jen seznamem autorových publikací, nýbrž představuje vlastně autorovu úsečnou, avšak zevrubnou intelektuální biografii. Svěrázným způsobem tak nahrazuje úvod či závěr zasvěcující do jeho díla. Takto zpracovaná bibliografie je poučným a užitečným studijním materiálem *sui generis*, otevírajícím do tohoto díla a života pozoruhodnou mikrohistorickou sondu. S autorovou spoluprací ji sestavil a zpracoval Michael Špirit. Kdo s podobnou prací má zkušenost, musí vysoko ocenit tento poctivý a nesmírně pracný výkon. Způsob Špiritova zpracování (navazující a zdokonalující zásady uplatňované Emanuelem Mackem například při zpracování bibliografie F. X. Šaldy) by se měl obecně stát vzorem, jak zpracovávat autorské bibliografie, sloužící k dalším studijním účelům.

Z hlediska českých intelektuálních dějin druhé poloviny 20. století je Vašíčkova diskontinuitní biografie pozoruhodná. Po absolvování filozofie a historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy následuje směs rukopisů, neoficiálních, samizdatových i řádných publikací. Pracuje v regionálním archivnictví a muzejnictví, následně se uplatňuje v archeologii a četné publikace o tomto oboru a jeho